

1. Давньоруський період в сфері благодійності (VI – середина XIV ст.).
2. Період дії литовсько-польського законодавства в сфері благодійності (друга половина XIV – середина XVI ст.).
3. Період дії російського та австрійського законодавства в сфері соціального захисту населення (XVIII – початок XX ст.).
4. Право соціального захисту населення періоду відродження української національної держави і права (1917–1921 рр.).
5. Право соціального захисту населення періоду становлення і розвитку України з 1917 р. як радянської республіки, а з 1922 р. – як союзної радянської республіки у складі СРСР (1917–1991 рр.).
6. Право соціального захисту населення періоду розбудови та розвитку сучасної Української держави.

Ми бачимо, що протягом всієї історії нашої держави, соціальний захист мав на меті поліпшення морального та матеріального забезпечення соціально вразливих верств населення, подолання бідності та зниження міри розшарування суспільства. Незважаючи на те, що законодавство у сфері „громадської опіки” протягом тривалого часу мало здебільшого формальний характер, не виконувалося на місцях, тим не менш, спостерігався процес розвитку прогресивних ідеологічних течій і концепцій, що поступово змушували суб’єкта правотворчості вдосконалювати як самі закони, так і механізм їх реалізації.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Юрченко Ю. Д. Управління в сфері соціального захисту населення: організаційно-правові аспекти: Дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з державного управління: 25.00.01 / Національна академія державного управління при президентові України. – К., 2005. – С. 20.
- Юрченко Ю. Д. Управління в сфері соціального захисту населення: організаційно-правові аспекти : дис. ... кандидата наук з держ. управ. : 25.00.01 / Юрченко Юрій Дмитрович. – К., 2005. – 204 с.
2. Захаров М. Л. Право социального обеспечения России : учеб. / М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова. – 3-е изд., испр. и перераб. – М. : БЕК, 2004. – 608 с.
3. Гончаров А. В. Историчні аспекти розвитку соціального захисту населення (VI – початок XIX ст.) // «Наукові дослідження – теорія та експеримент 2009»: Матеріали четвертої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 18–20 травня 2009 р.: – Полтава: Вид-во «Інтер Графіка», 2009. – Т. 3. – С. 38–41.
4. Катерина П. О величии России. – М. : Эксмо, 2003. – 832 с.
5. Брикнер А. Г. История Екатерины Второй / А. Г. Брикнер. – М. : Изд-во АСТ, 2002. – 843 с.
6. Олейников В. В., Гончаров А. В. Государственное управление на украинских землях в составе Российской империи второй половины XVIII века в контексте идеологии просвещенного абсолютизма // Международная научно-практическая конференция «Обеспечение законности и правопорядка в странах СНГ»: Сборник материалов. – Ч. 1. Юридические науки. – Воронеж: Воронежский институт МВД России, 2009. – С. 225–229.
7. Омельченко Н. А. История государственного управления в России : учеб. / Н. А. Омельченко, Е. П. Казбан – М. : Гардарики, 2007. – 476 с.
8. Історія держави і права України : підруч. – У 2-х т. / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – Том 2. – Кол. авторів: В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький та ін. – К. : Ін Юре, 2003. – 656 с.
9. Долженкова Г. Д. Право социального обеспечения : конспект лекцій / Г. Д. Долженкова. – М. : Юрайт-Издат, 2008. – 187 с.
10. Приходько С. Вдосконалення сфери соціального захисту громадян з огляду на адміністративну реформу в Україні // Право України. – 2000. – № 9. – С. 30–33.
11. Гончаров А. В. Развитие законодательства про соціальне забезпечення (друга половина XIX ст. – по теперішній час) // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 8. – С. 109–113.

УДК 347.2/3

ПОНЯТТЯ «МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ» У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Коваль І.Ф., д.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу ДонНУ
Качур А.В., здобувач ДонНУ

Коваль І.Ф., Качур А.В. Поняття «майнові права інтелектуальної власності» у законодавстві України.

У статті досліджуються основні наукові підходи до розуміння поняття прав інтелектуальної власності в законодавстві України. Проведено аналіз цивільного і господарського законодавства України щодо закріплення поняття і змісту прав інтелектуальної власності. Розглянуто два значення майнових прав інтелектуальної власності: як суб’єктивного права і як об’єкту обороту. Досліджено стан українського законодавства у сфері закріплення майнових прав як об’єкту обороту. Визначено поняття майнових прав інтелектуальної власності. Розроблені пропозиції щодо системного і узгодженого закріплення поняття і природи майнових прав інтелектуальної власності.

Ключові слова: майнові права інтелектуальної власності, результат інтелектуальної діяльності, майно, суб’єкт господарювання.

Коваль І.Ф., Качур А.В. Понятие «имущественные права интеллектуальной собственности» в законодательстве Украины

В статье исследуются основные научные подходы к пониманию понятия прав интеллектуальной собственности в законодательстве Украины. Проведен анализ гражданского и хозяйственного законодательства Украины относительно закрепления понятия и содержания прав интеллектуальной собственности. Рассмотрено два значения имущественных прав интеллектуальной собственности: как субъективного права и как объекта оборота. Исследовано состояние украинского законодательства в сфере закрепления имущественных прав как объекта оборота. Определено понятие имущественных прав интеллектуальной собственности. Разработаны предложения по системному и согласованному закреплению понятия и природы имущественных прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: имущественные права интеллектуальной собственности, результат интеллектуальной деятельности, имущество, субъект хозяйствования.

Koval I., Kachur A. A concept «property intellectual ownership rights» is in a legislation Ukraine.

In the article the basic scientific going is probed near understanding of concept of intellectual ownership rights in the legislation of Ukraine. The analysis of civil and economic legislation of Ukraine is conducted in relation to fixing of concept and maintenance of intellectual ownership rights. Two values of property intellectual ownership rights are considered: as an equitable right and as an object of turn. The state of the Ukrainian legislation is investigational in the field of fixing of property rights as object of turn. The concept of property intellectual ownership rights is certain. Developed suggestion on the system and concerted fixing of concept and nature of property intellectual ownership rights.

Key words: property intellectual ownership rights, result of intellectual activity, property, management subject.

Постановка проблеми. Нематеріальна природа і творче походження результатів інтелектуальної діяльності обумовлюють закріплення за їх правовласником специфічних правомочностей, які складають суб’єктивне право на об’єкт інтелектуальної власності. У цьому зв’язку належна юридична регламентація особливостей прав на результати інтелектуальної власності становить важливу гарантію здійснення і захисту інтересів осіб, які створюють і використовують ці об’єкти.

Аналіз сучасного законодавства України свідчить про відсутність єдиного узгодженого підходу до позначення прав на результати інтелектуальної діяльності, визначення їх сутності й змісту, що значно ускладнює сприйняття і тлумачення законодавчих приписів стосовно особливостей реалізації цих прав управомоченими особами, їх обмежень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі представлено широке розмаїття наукових поглядів стосовно природи і видової приналежності прав на результати інтелектуальної діяльності. Цим питанням присвячено праці В.А. Дозорцева, О.А. Підпригори, М.Ю. Потоцького, Р.Б. Шишки, О.П. Сергєєва та інших авторів. Науковці обговорюють різні концепції розуміння прав на

об'єкти інтелектуальної власності, натомість нагальною залишається потреба в аналізі сучасних підходів, які відображені в законодавстві України, стосовно закріплення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності, і вироблення конкретних пропозицій щодо їх узгодження і удосконалення.

Метою статті є уточнення поняття майнових прав інтелектуальної власності у законодавстві України.

Результати дослідження. Дослідження стану нормативно-правового закріплення прав інтелектуальної власності слід почати з міжнародних актів. Стокгольмська конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (1967 р.) вказує, що інтелектуальна власність «включає права, що відносяться до: літератури, художніх і наукових творів, виконавської діяльності артистів, звукозапису, радіо- та телепередач, винаходів у всіх галузях людської діяльності, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, захисту від недобросовісної конкуренції, а також інші права, що відносяться до інтелектуальної власності у виробничій, науковій, літературній та художніх галузях» [1]. Отже, під *інтелектуальною власністю* Конвенція розуміє права на невичерпне коло результатів інтелектуальної діяльності, проте природу, зміст даних прав не конкретизує. Такий підхід дає можливість кожній країні на свій розсуд конструювати модель цього виду прав у національному законодавстві.

В Україні законодавче регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності розпочалося із Закону України «Про власність», який було прийнято 7 лютого 1991 р. Цей нормативно-правовий акт фактично прирівняв інтелектуальні об'єкти до майна і закріпив стосовно них обох *право власності*. Згідно із ст.13 цього Закону «Об'єктами права власності громадян є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг...». Спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності, прийняті у 1993 році, пішли різними шляхами у визначенні сутності прав на об'єкти авторського права, з одного боку, і об'єкти промислової власності – з іншого. Так, стосовно творів науки, літератури, мистецтва Закон України «Про авторське право і суміжні права» закріплює поняття «*виключне право*», під яким розуміє «*майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу дозволів чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом*» (п. 4 ч. 1 ст. 1). Натомість, стосовно об'єктів промислової власності, наприклад, винаходів, корисних моделей і т.д., закріплюється інша термінологія щодо назви прав, а саме: патент засвідчує *право власності* на вказані об'єкти (ст. 1 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»).

Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) і Господарський кодекс України (далі – ГК України), як базові закони, відповідно, цивільного і господарського законодавства України, запровадили уніфіковане поняття – «право інтелектуальної власності» (книга четверта ЦК України, глава 16 ГК України). При цьому аналіз нормативного визначення цього поняття в ЦК України свідчить, що використовується воно як узагальнююче (збірне) щодо двох видів прав на результати інтелектуальної діяльності. Відповідно до ч. 2 ст. 418 ЦК України, право інтелектуальної власності становлять *особисті немайнові права* інтелектуальної власності та (або) *майнові права* інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. Згідно із ст. 424 ЦК України майновими правами інтелектуальної власності є: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволити використання об'єкта права інтелектуальної власності; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Отже, за логікою ЦК України зміст поняття «право інтелектуальної власності» в цілому та його виду – майнових прав кардинально відрізняється від права власності на речі (речової власності), адже, по-перше, у складі права власності відсутні особисті немайнові права; по-друге, зміст майнових прав сконструйований не через правомочності володіння, користування і розпорядження, а як сукупність особливих (виключних) правомочностей стосовно об'єкта інтелектуальної власності.

Таким чином, згідно із позицією ЦК України майнові права інтелектуальної власності поряд із особистими немайновими правами інтелектуальної власності формують поняття «право інтелектуальної власності». ГК України у главі 16 «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності» застосовує поняття «права інтелектуальної власності», однак без уточнення їх виду: майнові чи немайнові. Водночас, з огляду на специфіку предмета регулювання ГК України, який становлять відносини у сфері здійснення і організації господарської діяльності, цілком зрозумілим є зосередження норм цього Кодексу саме на регулюванні майнових прав. При цьому слід звернути увагу, що визначення поняття цих прав і їх зміст в ГК України не розкрито. У нормах глави 16 ГК України застосовуються такі поняття, як «п правомочності щодо використання винаходу», «п правомочності щодо використання торговельної марки»; закріплюється можливість передавати свої права щодо використання винаходу як вклад у статутний капітал тощо. Утім системне бачення цих правомочностей, їх співвідношення з поняттям «права інтелектуальної власності», «майнові права інтелектуальної власності» у ГК України відсутнє.

В юридичній доктрині більшість дослідників займають досить виважену позицію стосовно термінології, яка вживається для позначення прав на результати інтелектуальної діяльності. Застосування терміну «право інтелектуальної власності» продовжує доминувати у науковому середовищі, але вже, як правило, не свідчить про жорстке відстоювання пропрістарної теорії у розумінні прав на інтелектуальні об'єкти, а скоріше є зручним і зрозумілим усім позначенням цього виду прав. Разом з тим, сутність і зміст поняття «право інтелектуальної власності» визначається вченими неоднозначно. Аналіз наукових думок дозволяє виокремити наступні найбільш поширені підходи до вирішення цього питання. Відповідно до першого підходу, право інтелектуальної власності складається із правомочностей володіння, користування, розпорядження (О.А. Підпригора) [2, с. 405]. Представники другого підходу вважають, що право інтелектуальної власності є сукупністю особистих немайнових прав і майнових прав на результати інтелектуальної діяльності (М.Ю. Потоцький [3, с. 59], О.П. Сергєєв [4, с. 5]). Згідно із третім підходом, право інтелектуальної власності – це майнові права, які є виключними за своєю правовою природою (В.А. Дозорцев [5, с. 6], Р.Б. Шишка [6, с. 159, 166]).

Визначення сутності прав інтелектуальної власності з урахуванням наведених вище підходів має ґрунтуватися на розумінні особливості (відмінності від права власності) природи майнових прав на нематеріальні результати інтелектуальної діяльності із своєрідними правомочностями, які становлять зміст цих прав (використання об'єкта інтелектуальної власності, розпорядження правом на цей об'єкт, захист права). Охоплення одним поняттям «право інтелектуальної власності» поряд із майновими також і особистих немайнових прав авторів інтелектуальних результатів дозволяє виокремити серед різних цивільних і господарських суб'єктивних прав (право власності, зобов'язальні права, корпоративні права) своєрідну групу прав (особистих немайнових і майнових) щодо специфічного об'єкта – результату інтелектуальної діяльності.

Звужуючи предмет дослідження до сфери майнових прав інтелектуальної власності, подальший аналіз проводитиметься стосовно змісту і особливостей саме цих прав. У цьому зв'язку важливо з'ясувати такі питання: 1) які особливості мають майнові права інтелектуальної власності серед інших майнових цивільних і господарських прав; 2) як співвідносяться поняття «майнові права» і «майно»; 3) яке місце займають майнові права у складі майна суб'єкта господарювання.

Звертаючись до першого питання, слід зазначити, що родовим поняттям стосовно майнових прав інтелектуальної власності є більш загальне поняття «майнові права». Аналіз законодавства і наукової літератури дає підстави виділити два значення, в яких може виступати майнове право: перше – як суб'єктивне право, друге – як об'єкт правовідносин (об'єкт обороту).

Як суб'єктивне право майнове право становить елемент змісту правовідносин і є правом певного управомоченого суб'єкта, мірою його можливої поведінки. Відповідно до класичних положень теорії права, суб'єктивні права і обов'язки разом із об'єктами і суб'єктами становлять структуру правовідносин. Суб'єктивне майнове право є елементом майнових правовідносин, які поділяються, відповідно до традиційних уявлень, на речові (відносини власності) та зобов'язальні (відносини економічного обороту). Із появою інституту господарських товариств розроблено категорію корпоративних правовідносин і, відповідно, корпоративних прав, правова природа яких, до речі, залишається предметом дискусій. Становлення законодавства про інтелектуальну власність і визнання виключного права на результат інтелектуальної діяльності призвело до появи і самостійного виду майнових правовідносин і майнових прав – у *сфері інтелектуальної власності*. *Майнові права інтелектуальної власності* (виключні права) мають суттєву специфіку, яка обумовлює їх самостійне місце серед інших майнових прав (речових, корпоративних, зобов'язальних). Аналіз законодавства та наукової літератури свідчить, що специфіка майнових прав інтелектуальної власності проявляється у наступному: об'єктом цих прав є результат інтелектуальної діяльності – нематеріальне благо, яке

виникає унаслідок творчої діяльності особи; майнові права інтелектуальної власності мають у своєму складі специфічні позитивні правомочності: право на використання об'єкта інтелектуальної власності; право розпоряджатися майновим правом (речова правомочність «володіння» відсутня); набуття майнових прав на об'єкти промислової власності пов'язано із необхідністю їх державної реєстрації, яка проводиться на підставі експертизи об'єкта на предмет його відповідності умовам правової охорони; дія майнових прав інтелектуальної власності обмежена певним терміном; дія майнових прав інтелектуальної власності обмежена, як правило, територіальними межами – територією країни, де були набуті права (отримано патент, свідоцтво на торговельну марку); дія майнових прав інтелектуальної власності обмежена випадками «вільного використання об'єкта інтелектуальної власності», які встановлені законодавством для забезпечення інтересів держави і суспільства. Саме з урахуванням вказаних вище властивостей майнові права інтелектуальної власності набувають режиму *особливого виду майнових прав*.

Як об'єкт обороту майнове право розглядається вже не як міра можливої поведінки, а як благо ідеального характеру. В.А. Белов визначає оборот об'єктів цивільних правовідносин (цивільний оборот) як сукупність випадків зміни носіїв суб'єктивних цивільних прав [7, с. 12]. Для участі в обороті майнове право має відповідати двом ознакам: 1) можливість грошової оцінки, 2) можливість відділення права від його носія і передачі іншим особам [8, с. 36]. При цьому в літературі підкреслюється, що самостійним об'єктом обороту не можуть бути *речові права*, оскільки вони слідують за річчю, тобто у відносинах власності передається сама річ [9].

Майнове право інтелектуальної власності може існувати як суб'єктивне право і як об'єкт правовідносин. Суб'єктивним правом воно виступає у відносинах статичності, коли особа-правовласник володіє, наприклад, патентом і самостійно використовує винахід у своїй господарській діяльності. У такому значенні це поняття вживається, наприклад, у ЦК України в ст. 464, яка закріплює: *майновими правами інтелектуальної власності* на винахід, корисну модель, промисловий зразок є: право на використання винаходу, корисної моделі, промислового зразку; виключає право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразку, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

У разі, якщо патентовласник здійснює дії щодо розпорядження належним йому майновим правом інтелектуальної власності (динаміка правовідносин інтелектуальної власності), це право стає самостійним об'єктом обороту, оскільки результат інтелектуальної діяльності через свій нематеріальний характер є невідчужуваним, на відміну від речей. У цьому разі цінність майнового права визначається не стільки можливістю його здійснення, скільки можливістю його відчуження як товару у вигляді «безтілесного майна» [10].

Звертаючись до другого питання, слід зауважити, що стосовно *співвідношення понять «майно» і «майнові права»* у національному законодавстві існують різні підходи. Правові норми, в яких вживається поняття майнових прав у розумінні об'єкта правовідносин, розкривають правову природу (сутність) цих прав неоднозначно. Так, ЦК України у переліку об'єктів цивільних прав (ч. 1 ст. 177) поряд із речами, у тому числі грошами і цінними паперами, результатами робіт, послугами, нематеріальними благами, називає також майнові права. При чому той факт, що об'єктами цивільних прав окремо визнані нематеріальні блага, а це означає в тому числі і об'єкти інтелектуальної власності, логічним є висновок про те, що наведена норма не відносить до об'єктів цивільних прав майнові права на об'єкти інтелектуальної власності. Такий підхід викликає критичні зауваження у науці. Зокрема, Р.Б. Шишка вбачає в ньому вплив пропрієтарної теорії і зазначає, що «...виникає два протилежні висновки: майнові права визнаються об'єктами правовідносин як загальна послілка; стосовно інтелектуальної власності діє виняток і майнові права не визнаються об'єктами права інтелектуальної власності. З другим висновком погодитись не можна» [6, с. 158]. З цього приводу варто зауважити, що майнові права на об'єкти інтелектуальної власності є специфічною категорією і ця специфіка накладає свій відбиток як на статичну, так і динаміку вказаних прав. Так, у разі статичного існування майнового права (наприклад, суб'єкт є патентовласником і самостійно використовує патент не вступаючи з іншими особами у зобов'язальні відносини), об'єктом прав і відповідно об'єктом правовідносин буде сам об'єкт інтелектуальної власності як нематеріальне благо. Майнове право у такому разі виступає в значенні суб'єктивного права і формує зміст правовідношення. В іншому разі, якщо відбувається динаміка цих майнових прав, зокрема, патентовласник укладає договір про відчуження майнових прав, які витікають з патенту, то у цьому випадку об'єктом правовідношення (зобов'язального) вже стає саме майнове право інтелектуальної власності, оскільки нематеріальний результат інтелектуальної діяльності передаватися не може. Роль суб'єктивного права в такому договірному правовідношенні буде виконувати зобов'язальне право як право вимоги патентовласника до іншої сторони (покупця) щодо сплати винагороди за передане право.

Про співвідношення майна і майнових прав ідеться у ч. 1 ст. 190 ЦК України: «Майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також *майнові права* та обов'язки». При цьому ч. 2 цієї статті, яка закріплює, що «Майнові права є неспоживчою річчю. Майнові права визнаються речовими правами», автоматично виключає майнові права інтелектуальної власності, які не є речовими правами, з поняття «майно» у розумінні ЦК України. Отже, можна констатувати, що за позицією ЦК України майно пов'язується лише із об'єктами, які є речами або стосуються прав на речі як предметів матеріального світу. У цьому зв'язку слід зазначити, що ще з римських часів було відомо поняття «безтілесна річ». Гай поділяв речі на тілесні (до них можна доторкнутись) і безтілесні (доторкнутись не можна). Безтілесними вважалися ті, що «знаходяться у праві» [11, с. 83]. Тобто фактично поняття речі мало більш широкий зміст і охоплювало все, що сьогодні вважається майном у широкому розумінні, в тому числі майнові права.

Єдине легальне визначення поняття «майнове право» міститься в Законі України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». У ст. 3 цього Закону передбачено, що «майновими правами, які можуть оцінюватися, визнаються будь-які права, пов'язані з майном, відмінні від права власності, у тому числі права, які є складовими частинами права власності (права володіння, розпорядження, користування), а також інші специфічні права (права на провадження діяльності, використання природних ресурсів тощо) та права вимоги». Наведене визначення закріплює невичерпне коло майнових прав, виключаючи з нього, на відміну від ЦК України, право власності. Таке виключення зумовлено, напевно, тією обставиною, що в цілях цього Закону об'єктом оцінки має виступати не право власності, а саме його об'єкти – рухоме чи нерухоме майно. Навіть з назви Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» є зрозумілим, що він чітко розмежовує поняття «майно» і «майнові права». Беручи при цьому до уваги, що на підставі вказаного Закону розроблено Національний стандарт №4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», можна стверджувати, що майнові права на об'єкти інтелектуальної власності віднесено цим Законом до різновиду майнових прав.

Майнові права як об'єкт правовідносин регулюються і Законом України «Про заставу». Предметом застави, згідно із ст. 4 вказаного Закону, можуть бути майно та майнові права. Правова природа майнових прав як предмета застави (зобов'язальні, речові, виключні) не уточнюється. У той же час аналіз нормативних положень цього Закону свідчить, що майнові права розуміються в ньому лише як зобов'язальні права, оскільки їх реалізація у разі невиконання зобов'язання боржником пов'язується із уступкою заставодавцем вимоги, що випливає із заставленого права (ст. 23). Тож виходить, що майнові права інтелектуальної власності виключені фактично із сфери заставних правовідносин. Ця обставина є, зокрема, однією із причин невикористання в якості предметів застави майнових прав на торговельні марки, майнових авторських прав, на відміну від практики зарубіжних країн, де такий вид застави є поширеним.

Визначення поняття майна у сфері господарювання закріплено у ГК України. Підхід цього Кодексу до місця майнових прав інтелектуальної власності у складі майна суб'єкта господарювання можна прослідкувати на основі аналізу декількох його статей. Так, згідно із ч. 1 ст. 139 ГК України, майном є сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Відповідно до ч. 1 ст. 145 ГК України, майновий стан суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається у бухгалтерському обліку його господарської діяльності відповідно до вимог закону. Частина 7 ст. 178 ГК України встановлює, що у разі банкрутства суб'єкта господарювання право на торговельну марку оцінюється разом з іншим майном цього суб'єкта.

Наведені норми ГК України уможливають висновок про те, що майнові права інтелектуальної власності вважаються складовою частиною майна у сфері господарювання, набуваючи економічної форми нематеріальних активів, адже дані права мають вартісне визначення (можуть бути оцінені), використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі. Цей підхід слід визнати як такий, що повністю відповідає призначенню майнових прав інтелектуальної власності у господарській сфері. Він підтверджується сучасним ставленням до майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності у економічно розвинутих країнах світу. Зокрема, з міжнародних рейтингів

брендів відомо, що майнові права на торговельні марки зарубіжних компаній оцінюються як нематеріальні активи у величезні суми. Наприклад, вартість майнових прав на ТМ Apple оцінена у \$ 98,3 млрд. дол., Google - 93,2 млрд. дол., Microsoft - 59,5 млрд. дол. і т.д. [12]. Нематеріальна природа об'єктів інтелектуальної власності не виключає майнової цінності прав на ці об'єкти. Цей феномен вдало підкреслює французький вчений Р. Саватьє, який вказував на те, що «... для того чтобы создать имущество, нет необходимости в существовании реальной «вещи»; достаточно абстракции, не имеющей конкретного объекта: патент, предоставляющий изобретателю право требовать вознаграждения от всех тех, кто использует его изобретение, представляет собой имущество, которое в качестве объекта представляет собой чистую абстракцию [13, с. 89, 101].

Майновим правам інтелектуальної власності властиві ознаки, які дозволяють цим правам бути повноцінним об'єктом господарського обороту, а саме: економічний зміст (можуть бути оцінені); відособленість (приналежність цих прав суб'єкту підтверджується шляхом формальної легітимації – правовстановлюючими або іншими правовими документами (патенти, свідоцтва, договори тощо); відчужуваність (окрім права на комерційне найменування, права на географічне зазначення); здатність до використання у підприємницькій діяльності (шляхом виготовлення продукції із застосуванням об'єкта інтелектуальної власності, застосування, продажу цієї продукції тощо).

Ураховуючи, що через нематеріальний характер інтелектуального продукту він не може бути оцінений і відособлений, економічну форму у складі майна набуває не сам по собі інтелектуальний продукт, а майнові права на нього – як нематеріальний актив. І у цьому разі суб'єктивне майнове право одночасно виконує дві функції: є мірою можливої поведінки щодо об'єкта інтелектуальної власності (дає певні можливості для підприємства), а також є самостійним об'єктом – видом майна підприємства. Вказана особливість зумовила появу в юридичній науці поняття «право на право», так званої юридичної фікції, яка має на меті зробити можливим оборот майнових прав. Подібні фікції мають місце, наприклад, у відносинах продажу цінних паперів, правочинів щодо уступки зобов'язальних прав. В.В. Кулаков на прикладі обороту цінних паперів влучно пояснює, що цінні папери як документ є фактично «транспортним засобом» для обороту (транспортування) майнового права, що засвідчується цінним папером [9, с. 88]. Такі самі фікції характерні і щодо майнового права інтелектуальної власності: функцію фіксації права, «транспортного засобу» для них виконує патент або свідоцтво, передача якого і підтверджує перехід цього майнового права.

Таким чином, проведений вище аналіз понять «майнові права» і «майнові права інтелектуальної власності», «майнові права інтелектуальної власності» та «майно» та їх співвідношення дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, майнові права інтелектуальної власності є різновидом більш загального поняття «майнові права» і характеризуються наступними ознаками: мають специфічний об'єкт – нематеріальні результати інтелектуальної діяльності; мають майновий характер (можуть бути оцінені); є відчужуваними (крім права на комерційне найменування та географічне зазначення); мають строковий характер; мають територіальний характер. Враховуючи ці ознаки, необґрунтованими слід визнати законодавчі підходи щодо поширення правового режиму інших майнових прав на майнові права інтелектуальної власності.

По-друге, поняття «майнові права інтелектуальної власності у сфері господарювання» може застосовуватися у двох значеннях: як суб'єктивне право і як об'єкт правовідносин. Суб'єктивне майнове право є елементом змісту господарських правовідносин щодо використання об'єкта інтелектуальної власності (статика правовідносин інтелектуальної власності), яке є самостійним видом абсолютних майнових правовідносин господарського характеру. Об'єктом правовідносин майнове право стає у разі реалізації розпоряджувальної правомочності правовласника (динаміка правовідносин інтелектуальної власності). При цьому не можуть виступати об'єктом обороту майнові права, які є невідчужуваними через специфічне призначення їх об'єктів – майнові права на комерційне найменування, географічне зазначення товару.

По-третє, питання співвідношення понять «майнові права інтелектуальної власності» і «майно» вирішується у національному законодавстві по-різному. Цивільно-правова характеристика майна, яка закріплена у нормах ЦК України, не включає зазначені права до складу майна, розглядаючи майнові права лише як речові права. У ГК України майнові права інтелектуальної власності включено до поняття «майно» в якості нематеріальних активів. Для вирішення вказаної суперечності слід звернутися до ч. 2 ст. 4 ГК України, яка встановлює правила співвідношення сфер дії зазначених кодексів: «Особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання визначаються цим Кодексом». У цьому зв'язку логічним є висновок, зроблений В. Ротанем про те, що майново-господарські відносини, які виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, регулюються спеціальними нормами ГК України [14, с. 3].

Таким чином, майнове право інтелектуальної власності у сфері господарювання можна визначити як майнове право суб'єкта господарювання, що виникає на об'єкт інтелектуальної власності і забезпечує можливість суб'єкта господарювання використовувати зазначений об'єкт у власній господарській діяльності, дозволяти його використання іншим особам, перешкоджання неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності та іншому посяганням.

Висновки. Результати проведеного вище аналізу можуть бути покладені в основу подальшого удосконалення господарського законодавства України у напрямі системного і узгодженого закріплення поняття майнових прав інтелектуальної власності у сфері господарювання. У цьому зв'язку пропонується, по-перше, уточнити назву прав інтелектуальної власності, які відповідно до глави 16 ГК України використовуються у сфері господарювання, додавши прикметник «майнові». Це дозволить привести у відповідність норми ГК України із загальними нормами ЦК України, які поділяють права інтелектуальної власності на два види – майнові і немайнові, та окреслити майновий характер правовідносин інтелектуальної власності, що складаються у господарській сфері. По-друге, важливо нормативно узгодити норми ГК України, ЦК України і спеціальних законів стосовно змісту майнових прав інтелектуальної власності між ЦК України вживає словосполучення «майнові права інтелектуальної власності» і відносить до них право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, право дозволяти використання цього об'єкта і т.д. Подібне подання нормативного матеріалу сприймається таким чином, що мова начебто йде про самостійні види суб'єктивних майнових прав, хоча насправді це – окремі правомочності, з яких складається одне майнове право на будь-який об'єкт інтелектуальної власності (з урахуванням особливостей, передбачених для окремих об'єктів). Побічним чином сформульовані майнові права і у спеціальних законах (ч. 1 ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі»). ГК України застосовує іншу термінологію – «правомочності щодо використання торговельної марки» (ст. 157), «правомочності щодо використання винаходу» (ст. 158) і т.д. Тобто ГК України регламентує лише одну з правомочностей майнового права – право на використання, а інші (розпорядження правом, перешкоджати неправомірному використанню об'єкта) в ГК України не відображено. Така ситуація зумовлена, напевно, тією обставиною, що глава 16 ГК України має назву «Використання у господарській діяльності прав інтелектуальної власності». Проте поняття «використання прав» означає не лише використання безпосередньо об'єкта інтелектуальної власності, але й реалізацію іншої правомочності – надання дозволу використання об'єкта інтелектуальної власності іншим особам на підставі договору. З огляду на це в нормах ГК України доцільно закріпити, що майнове право інтелектуальної власності включає наступні правомочності: право на використання об'єкта інтелектуальної власності, право дозволяти використання об'єкта інтелектуальної власності, право відчужувати права на об'єкт інтелектуальної власності, право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта інтелектуальної власності, іншому посяганням.

По-третє, термін «майнові права інтелектуальної власності» має знайти відображення у визначенні майна у сфері господарювання (ст. 139 ГК України). У чинній редакції ці права присутні опосередковано – через поняття «нематеріальні активи». Однак враховуючи, що останнє є економічною категорією, а інші види майна зазначаються без уточнення їх економічної форми, в ч. 1 ст. 139 ГК України слід закріпити після слів «інших цінностей» фразу «в тому числі майнові права інтелектуальної власності».

По-четверте, доцільно узгодити правові норми щодо кола об'єктів інтелектуальної власності, які використовуються у сфері господарювання. Так, має місце певна невідповідність між ст. 420 ЦК України, яка закріплює загальний перелік об'єктів інтелектуальної власності, і ст. 155 «Об'єкти прав інтелектуальної власності», що міститься у ГК України. На відміну від ЦК України, котрий охоплює всі види об'єктів інтелектуальної власності (об'єкти авторського права, патентного права, засоби індивідуалізації, комерційна таємниця), ГК України у переліку об'єктів інтелектуальної власності не містить об'єктів авторських і суміжних прав (комп'ютерні програми, бази даних, твори архітектури тощо), хоча й закінчується фразою «інші об'єкти, передбачені законом». Такий підхід не враховує реалії господарської практики, де використання об'єктів авторського права виступає основою господарської діяльності значної кількості суб'єктів господарювання (у сфері видавничої справи, реклами, виробництва аудіовізуальних творів). Як свідчить зарубіжний досвід, галузі

промисловості, які базуються на авторських правах, вносять значний вклад у ВВП (у США – 5,2%, Нідерландах – 5,5 %, в Фінляндії – 4,13%) [15]. Доцільність господарсько-правового регулювання відносин у сфері використання об'єктів авторського права підтверджується і аналізом практики господарських судів. У господарських судах спостерігається тенденція до збільшення кількості спорів між суб'єктами господарювання про неправомірне використання об'єктів авторського права, про відшкодуванні збитків, спричинених порушенням авторських прав (Оглядовий лист Вищого господарського суду України «Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти авторського і суміжних прав» від 22.01.2007 р. № 01-8/25).

У разі доповнення переліку об'єктів інтелектуальної власності у ст. 155 ГК України об'єктами авторського права, він фактично буде співпадати із переліком об'єктів у ст. 420 ЦК України, тобто втратить своє самостійне нормативне значення. У зв'язку з цим доцільно виключити перелік об'єктів інтелектуальної власності із ГК України. Це буде означати можливість використання у господарській діяльності будь-яких об'єктів інтелектуальної власності.

Наведені пропозиції будуть сприяти формуванню в господарському законодавстві України підходу до закріплення майнових прав інтелектуальної власності, який, з одного боку, буде узгоджений із нормами ЦК України, а з іншого – відобразить специфіку реалізації цих прав у сфері господарювання.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності від 14.07.1967: [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
2. Підпригора О. Право інтелектуальної власності і новий Цивільний кодекс України / О. Підпригора // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 2 (33) — № 3 (34). — С. 399—413.
3. Потоцький М.Ю. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні: загальнотеоретичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Інститут права імені князя Володимира Великого Міжрегіональної академії управління персоналом. — К. — 2009. — 211 с.
4. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. — М.: «Тенс». 1996. — 704 с.
5. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации. Сборник статей / В. А. Дозорцев // Исслед. центр частного права. — М. : Статут, 2005.
6. Шишка Р.Б. Охрана прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Р. Б. Шишка; Національний університет внутрішніх справ. — Х., 2004. — 468 с.
7. Белов В.А. Объект субъективного гражданского права, объект гражданского правоотношения и объект гражданского оборота: соотношение понятий / В.А. Белов // Объекты гражданского оборота: сб. ст. / Отв. ред. М.А. Рожкова. — М., 2007. — С. 6-77.
8. Куртъ А. Проблема юридической природы или сущности вещного (имущественного) права как объект гражданского оборота / А. Куртъ // Закон и жизнь. — 2014. — №3. — С.31-37.
9. Кулаков В.В. Обязательство и осложнения его структуры в гражданском праве России: монография / В.В. Кулаков. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: РАП; Волтерс Клувер, 2010. — 256 с.
10. Федотов Д.В. Бестелесное имущество в гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук по спец. 12.00.03 - Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право / Д.В. Федотов. — Екатеринбург, 2012. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.dissertcat.com/content/besteslesnoe-imushchestvo-v-grazhdanskom-prave>
11. Новицкий И. Б. Основы римского гражданского права. — М., 1960. — С. 83.
12. Група Interbrand представила рейтинг самых дорогих глобальных брендов 2013 года / [Электронный ресурс]. — Режим доступа: / <http://www.ndiiv.org.ua/news/view-img-hspace-3-vspace-3-border-0-height-60-src-http-forinsurer-com-img-pics-pic03.html#ixzz2ywBSE77Q>
13. Сават'є Р. Теорія обов'язковості / Р. Сават'є. — М. : Прогрес, 1972. — 440 с.
14. Ротань В. Застосування Цивільного та Господарського кодексів України (коментар до ст. 9 ЦК і ст. 4 ГК) / В. Ротань // Підприємство, господарство і право. — 2004. — № 3. — С. 3-7.
15. Гантчев Д. Экономическая значимость авторского права и базирующихся на нем отраслей промышленности / [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.fips.ru/>.

УДК 340.114

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ У ДЕРЖАВАХ ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ

Краковська А.Є., к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Донецького національного університету (Україна)

Краковська А.Є. Специфіка реалізації соціальної функції у державах перехідного типу.

У статті висвітлено специфіку реалізації соціальної функції у державах перехідного типу, оскільки Україна відноситься саме до цього типу держав. Обґрунтовано положення, що специфіка впливу політичних відносин на розвиток і реалізацію соціальної функції у державах перехідного типу зумовлюється неусталеністю демократичних традицій державного управління, а також відсутністю стійкого політичного консенсусу щодо основних цілей, завдань держави, а також перспектив її політичного і соціального розвитку. Зазначено основні властивості держав перехідного типу, які впливають на реалізацію соціальної функції. Виявлено, який саме вплив на реалізацію соціальної функції держави має неусталеність кожного з виділених типів суспільних систем. Визначено механізми нейтралізації впливу негативних явищ (економічного, політичного і правового характеру), які об'єктивно здатні знизити ефективність реалізації соціальної функції, або ж взагалі заблокувати реалізацію даної функції.

Ключові слова: соціальна функція держави, реалізація соціальної функції, перехідні держави, транзитивна держава, економічна система, політична система, правова система, економічні відносини, політичні відносини, правові відносини, правова держава, демократична держава, соціальна держава.

Краковская А.Е. Специфика реализации социальной функции в государствах переходного типа.

В статье освещена специфика реализации социальной функции в государствах переходного типа, поскольку Украина относится именно к этому типу государств. Обосновано положение, что специфика воздействия политических отношений на развитие и реализацию социальной функции в государствах переходного типа обусловлена неустойчивостью демократических традиций государственного управления, а также отсутствием устойчивого политического консенсуса по основным задачам государства, а также перспектив ее политического и социального развития. Указаны основные свойства государств переходного типа, влияющие на реализацию социальной функции. Выведено, какое именно влияние на реализацию социальной функции государства имеет неустойчивость каждого из выделенных типов общественных систем. Определены механизмы нейтрализации влияния негативных явлений (экономического, политического и правового характера), которые объективно способны снизить эффективность реализации социальной функции, или же вообще заблокировать реализацию данной функции.

Ключевые слова: социальная функция государства, реализация социальной функции государства, переходные государства, транзитивное государство, экономическая система, политическая система, правовая система, экономические отношения, политические отношения, правовые отношения, правовое государство, демократическое государство, социальное государство.

Krakovska A. The specifics of implementing social functions in the transition states.

The paper illuminates the specifics of implementing social functions in the transition states (whereas Ukraine belongs to this type of state). The author substantiated position that the specifics of political relations influence on the development and the realization of social function in transition states is caused by volatility of democratic traditions of public administration and the lack of stable political consensus on key aims, state's assignment and